

Estudi sobre la investigació doctoral: 10 anys de tesis a Ciències de l'Educació a la Universitat de Barcelona (1979-1989)

Virgínia Ferrer, Júlia Parrilla, M. José Rubio, Juana M. Sancho*

1. El context de la investigació: com fer una tesi doctoral

L'estudi que seguidament descriurem va sorgir en el context del curs de doctorat «Models d'investigació a l'aula» dirigit per la Dra. J.M. Sancho del Departament de Didàctica i Organització Escolar de la Universitat de Barcelona. La finalitat principal d'aquest era donar a conèixer la perspectiva de recerca qualitativa, naturalista o interpretativa mitjançant la planificació i la realització d'un treball de recerca.

Els components de l'equip investigador, la majoria llicenciats en pedagogia i amb experiència professional en el món de l'educació, actualment ens trobem en procés de realització de la tesi doctoral. Fruit de les nostres preocupacions i inquietuds del moment com a estudiants de tercer cicle, va sorgir la proposta d'investigar el fet mateix de realitzar una tesi doctoral, específicament des de Ciències de l'Educació, tasca que tots, un dia o altre hauríem de finalitzar, en cas de voler aconseguir el desitjat grau de doctor.

Aquest treball ha tingut la pretensió d'ésser una investigació educativa en el sentit que s'hi analitzen fets i els seus significats en què estem implicats com a investigadors; això vol dir que les conclusions obtingudes repercutirien en la nostra forma d'actuar futura en relació a les nostres tesis doctorals.

Les inquietuds que han orientat la recerca i inspirat el tema objecte d'estudi han estat les següents:

*V. Ferrer i J.M. Sancho són professora ajudant i professora titular respectivament, del Departament de Didàctica i Organització Escolar de la Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona; J. Parrilla és professora de Formació de Professorat i M.J. Rubio és professora ajudant a l'ICE de la Univ. de Barcelona.

- a) Fases a seguir en la realització d'una tesi (com començar, quins models seguir...).
- b) Estratègies de recerca intel·lectual i perfil de l'investigador.
- c) Relació director de tesi/alumne de doctorat.
- d) Paper i funció del director de la tesi.
- e) Criteris per a la selecció del director de la tesi.
- f) Realitat de la integració de l'alumne de doctorat en el departament universitari, compromisos i límits, drets i deures.
- g) Accés a la bibliografia.
- h) Adequació i coherència entre el títol-contingut de les assignatures del programa de doctorat i els interessos de recerca individuals dels alumnes.
- i) Quin hauria de ser el currículum «ideal» d'un programa de doctorat.
- j) Actualització científica dels programes de doctorat.
- k) Paper i funció del tutor.
- l) Diferències entre una investigació normal i una investigació doctoral.
- m) Què s'entén per saber fer una tesi doctoral.
- n) Possibilitat d'aprendre a fer una tesi doctoral. La metodologia per a fer una tesi doctoral com a matèria d'estudi.
- o) Criteris científics d'una tesi doctoral.

Així, el tema de la investigació quedaria delimitat com *l'estudi de la metodologia per a elaborar una tesi doctoral en Ciències de l'Educació*.

1.1. El nostre concepte de recerca educativa

De tot això, es seguiria que la nostra concepció d'investigació educativa és aquella que parteix de la pràctica (en aquest cas la pràctica de realitzar una tesi doctoral en Ciències de l'Educació), i hi torna, on el problema inicial parteix dels mateixos investigadors (aleshores alumnes de doctorat). D'aquesta forma, la nostra perspectiva d'investigació educativa,

«(...) es troba situada sempre en el cicle pràctica-teoria-pràctica i no en un procés que malgrat pugui tenir incidència en la pràctica, sol acabar en la publicació o l'informe de l'expert.»
(Hernandez, F. i Sancho, J.M. 1989, pàg. 1)

Aquesta recerca pretén descriure la problemàtica de realitzar una tesi doctoral. L'aproximació qualitativa i interpretativa al problema ens sembla la més adient per tractar un tema amb connotacions molt individualitzades. D'aquesta forma podrà ser analitzat des d'una multiplicitat de punts de vista en situacions personals molt diferents, amb percepcions i significats distints, que influeixen en la forma de treballar dels doctorands i doctors. La perspectiva qualitativa no entén el món com una força exterior, objectivament identificable i independent de la persona; tot al contrari, accepta l'existència de múltiples realitats. Els individus són conceptualitzats com agents actius en la construcció i determinació de les realitats amb les quals es troben,

«(...) El paper dels participants és decisiu per comprendre la situació.»
(Benedito, V. 1988, pàg. 14)

L'aproximació qualitativa en la investigació pedagògica (Weiss, Parlett, Hamilton, Stake, Walker, Guba, Eisner, Stenhouse, Doyle, etc.) sorgeix com a alternativa a la concepció positivista quan constata que les investigacions que es realitzaven sota aquells supòsits han plantejat de forma poc adequada certes qüestions i han seguit mètodes excessivament restrictius que no han permès una comprensió més profunda dels fets educatius. Els interessos o inquietuds dels investigadors, per tant, no es poden ignorar,

«(...) els criteris utilitzats en l'organització de les dades depenen dels interessos dels investigadors. No es poden especificar sense fer referència a aquestes preocupacions. En darrera instància, la validesa d'una explicació es justifica per l'investigador, i no per les dades. Un altre cop, aquesta contrasuposició reconeix que la interpretació és una part integral i necessària del procés global de tota investigació»
(Hamilton, D. 1983, pàg. 145).

Aquesta investigació interpretativa pot il·luminar sobre els mecanismes i patrons de comportament que apareixen en els subjectes que intervenen en la realització d'una tesi (doctorands, directors de tesi, doctors...) Si revisem les investigacions educatives portades a terme en l'àmbit de la Universitat, la tendència a desenvolupar treballs amb un enfocament qualitatiu es troba clarament perfilat en els departaments de Didàctica (València, Màlaga, Barcelona, Santiago, Múrcia) i en alguns de Mètodes (Barcelona); no succeeix el mateix en relació als treballs de tesis doctorals (objecte de la nostra recerca) que, en general, segueixen metodologies positivistes:

«Les investigacions doctorals, en canvi, segueixen en la seva majoria enfocaments positivistes amb el ventall de metodologies experimentals i quasi experimentals conegudes.»
(Benedito, V. 1988, pàg. 41)

2. Fases de la investigació i metodologia emprada

En el disseny de la investigació que hem portat a terme, podríem distingir les fases següents:

1. Aproximació a la problemàtica i delimitació del tema d'investigació.
2. Plantejament del problema i delimitació de la metodologia.
3. Recollida d'informació mitjançant entrevistes semiestructurades a doctors i directors de tesi, i anàlisi de documents (tesis doctorals).
4. Estudi de la informació recollida mitjançant una anàlisi de continguts; contrastaments de diferents fonts; categorització i consens de conclusions parcials.
5. Interpretació de les dades i elaboració de les conclusions i consideracions finals.
6. Elaboració de l'informe final.

En la primera fase es va decidir el tema objecte d'estudi de la investigació, després d'un procediment de «brain-storming» on els integrants de l'equip de recerca van plantejar les seves principals preocupacions en relació a diferents àmbits educatius. En la segona fase, un cop decidit el tema, es va elaborar un primer projecte de recerca tot aplicant la plantilla d'Evertson i Green (1986) mitjançant la qual es configura i s'identifica el tema, es delimita el camp d'investigació, s'estableix el marc teòric, es clarifica el disseny de la investigació i es defineixen els punts d'observació, els aspectes i els conceptes claus que desitgem conèixer. En la tercera fase es van decidir els aspectes a investigar i es van determinar les unitats de selecció d'anàlisi. En primer lloc, es va realitzar un recollida de les dades dels darrers deu anys en relació a les tesis existents en Ciències de l'Educació a la Universitat de Barcelona. Seguidament es va elaborar una plantilla amb l'objectiu de revisar les tesis seleccionades per realitzar posteriorment una anàlisi de continguts. Més endavant es van elaborar les entrevistes dirigides a doctors i directors de tesi.

Aquestes van ser semiestructurades, amb un esquema-guió comú per a totes, però mantenint les característiques pròpies d'una entrevista qualitativa (Taylor, S.J.; Bogdan, R. (1984)):

- Flexibles
- Dinàmiques
- No-directives
- No-estructurades
- No-estandaritzades
- Obertes

«Per entrevistes qualitatives en profunditat entenem trobades (...) cara a cara entre l'investigador i els informants, trobades dirigides a la comprensió de les perspectives que tenen els informants respecte a les seves vides, experiències o situacions, de la mateixa manera com ho expressen les seves paraules»

(Taylor, S.J.; Bogdan, R. 1984, pàg. 102)

Les entrevistes es van realitzar a:

- Els dos directors que havien dirigit més tesis en els darrers deu anys a la Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona.
- Quatre directors de tesi (tres de la Facultat de Pedagogia i un de la Facultat de Ciències Físiques de la Universitat de Barcelona).
- Sis doctors (cinc de la facultat de Pedagogia i un de la Facultat de Ciències Físiques de la Universitat de Barcelona).

La recollida i la interpretació de dades, l'elaboració de les conclusions i la redacció de l'informe van correspondre a les darreres fases de la investigació.

3. Tesis, directors i doctors: Interpretació de les dades

3.1. Revisió de les tesis doctorals presentades en els darrers 10 anys a la Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona (1979-1989)

A continuació presentem i comentem les dades més rellevants d'una primera revisió d'aproximadament 85 tesis doctorals presentades en els darrers 10 anys (1979-1989).

FIGURA 1: Direcció de tesis doctorals a la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona (1979-1989).

DIRECTORS	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	TOTAL	%
A					XXX		X	XX	X	X		8	9,41
B						X						1	1,18
C				X		X						2	2,35
D											X	1	1,18
E						X						1	1,18
F							X					1	1,18
G		X			XX				XX			5	5,88
H	XX	XXXXX	X		XXXX		X		X			14	16,47
I											X	1	1,18
J										XX		2	2,35
K			X		X							2	2,35
L										XX		2	2,35
M				X							XX	3	3,53
N				X								1	1,18
O							X		X			2	2,35
P										X		1	1,18
Q			X	X								2	2,35
R				X								1	1,18
S	XXXX	XX	XXXX		XXXX	XXX	XX	X	X	XX	X	24	28,23
T					X							1	1,18
U	X											1	1,18
V			X									1	1,18
X		X					X					2	2,35
Y	XX	XX		X	X							6	7,06
TOTAL ANUAL	9	11	8	6	16	6	7	3	6	8	5	85	100
% ANUAL	10,59%	12,94%	9,41%	7,06%	18,82%	7,06%	8,33%	3,53%	7,06%	9,41%	5,88%	100%	100%

Entre 1979 i 1989 únicament dos doctors (Director H i Director S en Figura1), es van destacar com a directors de tesi majoritaris. Recordem que anteriorment sols podien dirigir tesis aquells doctors que fossin catedràtics. D'altra banda, sembla que en alguns casos certs doctors actuessin com a «directors a l'ombra» de les tesis, malgrat que no figuressin com a directors formals.

L'any 1983 és especialment prolífic en presentacions i defenses de tesis doctorals (Figura 1). Una possible explicació a aquest darrer fenomen seria l'entrada en vigor aquell mateix any de la Llei de Reforma Universitària (LRU) que en relació a la tasca docent disposa el següent: «Per a poder concursar a places de Professor Titular d'Universitat serà necessari estar en possessió del títol de Doctor» (Art. 37.1).

Hem trobat que d'un total de 24 directors i directores de tesi, només han exercit aquesta funció dues dones (Figura 2). Així mateix, d'un total de 85 tesis doctorals, solament 30 han estat realitzades per dones (Figura 3). En relació a aquest tema, podríem remarcar el desequilibri existent entre una carrera com és la de pedagogia, clarament feminitzada, on la gran majoria dels estudiants són dones, i d'altra banda, la constatació d'un percentatge tan baix de dones doctores i un nombre encara més reduït de dones directores. Aquesta situació paradoxal, podria interpretar-se com una conseqüència de l'encara actual desigualtat d'oportunitats per raó de sexe present en la nostra societat, que orienta les dones a les tasques familiars i, en canvi, facilita l'accés i la promoció dels homes a la vida científica i professional.

Figura 2: Relació entre nombre de directors i nombre de directores de tesis doctorals a la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona (1979-1989)

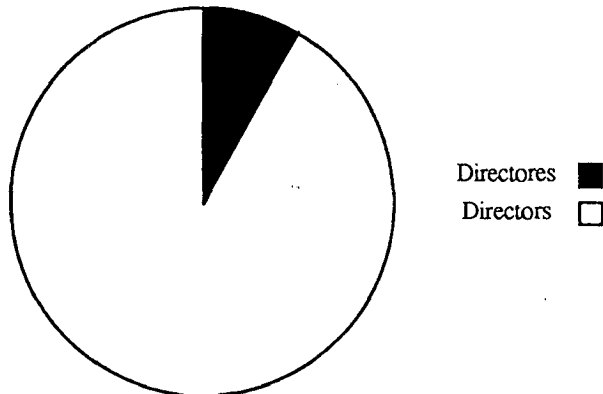
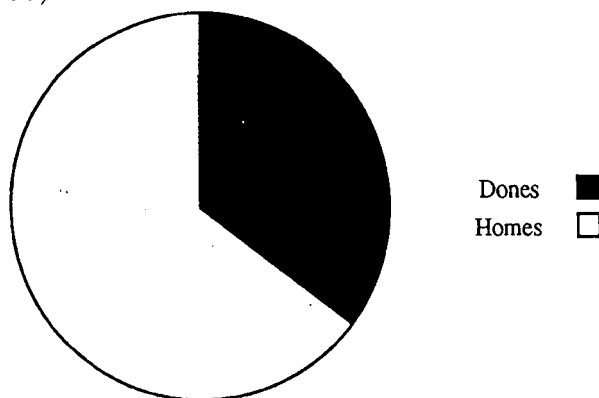


Figura 3: Relació entre tesis realitzades per homes i dones a la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona (1979-1989)



D'altra banda, aproximadament en un 30% dels casos analitzats, obtenir el títol de Doctor és considerat com quelcom equivalent a l'accés o promoció professional a la Facultat. I quant a la relació entre els criteris de selecció del director de tesi i la posició acadèmica que aquest ocupa, en els darrers 4-5 anys, (a diferència del primer lustre de la dècada estudiada) els doctorands no solen escollir majoritàriament directors de tesi que ocupin càrrecs de gestió. També hem constatat que el 73,91% de doctors que són docents a la facultat no han representat tesis com a directors.

En relació als departaments i temes escollits, a la facultat de Pedagogia, el Departament on s'han defensat, amb èxit, més tesis doctorals en els darrers 10 anys (Figura 4) és el de Teoria i Història de l'Educació (Pedagogia sistemàtica) amb un 36,47% del total, seguit del Departament de Didàctica i Organització escolar (Tecnologia Educativa) amb un 21,05%. I pel que fa als temes escollits per realitzar una tesi doctoral (Figura 5), la pedagogia social (27,05%) i la històrico-epistemològica (22,58%) són els més nombrosos.

Figura 4: *Freqüència de tesis per departaments a la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona (1979-1989)*

DEPARTAMENTS	TOTAL	PERCENTATGES
Teoria i Història de l'Educació (Història de l'Educació)	7	8,24%
Teoria i Història de l'Educació (Pedagogia Sistemàtica)	31	36,47%
Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educ. (Pedagogia Experimental i Orientació)	14	16,47%
Didàctica i Organització Escolar (Tecnologia Educativa)	18	21,18%
Psicologia	10	11,76%
Altres	5	5,88%

Figura 5: *Temes de les tesis doctorals a la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona (1979-1989)*

TEMA	TOTAL	PERCENTATGES
Social	23	27,05%
Històrico-Epistemològic	22	25,88%
Didàctica	15	17,65%
Medició-Avaluació	14	15,29%
Educació en valors	3	3,53%
Personalitat	3	3,53%
Professorat	2	2,35%
Creativitat	2	2,35%
Educació d'adults	1	1,17%

3.2. *Deu tesis: estudis de casos*

L'estudi en profunditat de 10 tesis doctorals va seguir a un procés de selecció arbitrari d'aquestes, d'un total de 85 tesis doctorals revisades en una primera aproximació. Com en tot estudi qualitatiu, no s'ha tingut cap pretensió de representativitat estadística. L'anàlisi es va realitzar mitjançant la confecció d'una plantilla que consta d'una fitxa d'identificació de les tesis i de 28 ítems, classificats en 4 àmbits:

- Estructura formal de la tesi (7)
- Contingut (10)
- Investigació i metodologia (6)
- Aspectes didàctics (5)

Els ítems definits van ser els següents:

• <i>Esquema jeràrquic</i>	Presenta un esquema jeràrquic i estàndard d'estructura de tesi.
• <i>Persona</i>	Ús de la persona gramatical en la redacció (1 ^a , 2 ^a , 3 ^a i número)
• <i>Llenguatge</i>	Tipus de llenguatge utilitzat, referit a quatre categories en funció del criteri de comprensibilitat: <ul style="list-style-type: none">- Científic: comprensible només per especialistes.- Tècnic: propi i comprensible només per a persones que pertanyen a la mateixa professió.- Culte: comprensible per a qualsevol professional.- Divulgatiu: comprensible per a tota persona mínimament formada.
• <i>Utilització de gràfics</i>	Presència d'elements sintètics intuïtius.
• <i>Cites</i>	Inclusió de fragments bibliogràfics utilitzats en la redacció.
• <i>Justificació</i>	Presència d'un apartat on es comenten els motius i l'interès de la tesi.
• <i>Marc teòric</i>	Aportació teòrica (models, història, context científic-epistemològic)
• <i>Conceptualitzacions</i>	Definició dels termes claus del tema objecte d'estudi.

• <i>Temes adjacents</i>	Presència de comentaris referits a altres temes relacionats amb el tema objecte d'estudi, que poden ser d'interès, però que no són essencials per a la tesi.
• <i>Model teòric de referència</i>	Ítem referit a la detecció d'alguna tendència o teoria reconeguda que orienta la recerca.
• <i>Resultats</i>	Dades obtingudes a la recerca.
• <i>Conclusions</i>	Inferències realitzades a partir dels resultats i comentaris síntesi de caràcter global.
• <i>Apèndix</i>	Presència de capítols destinats a informació accessòria.
• <i>Bibliografia de referència</i>	Referència a documentació d'interès per a l'estudi del tema.
• <i>Bibliografia consultada</i>	Referències utilitzades per recolzar directament l'estudi realitzat.
• <i>Tècniques de medició</i>	Instruments o proves aplicades al procés d'investigació.
• <i>Disseny</i>	Existència i especificació de mostreig, hipòtesis i metodologia.
• <i>Criteris de validesa i confiabilitat</i>	Presentació de proves de fiabilitat dels instruments elaborats pel propi autor.
• <i>Presenta les idees amb claredat i precisió</i>	Si utilitza expressions comprensibles, lògiques i concretes, en tot el procés d'informació que ofereix la tesi.
• <i>Presenta exemples</i>	Si afegeix a les explicacions teòriques d'altres de caràcter intuïtiu, preses de la realitat, per fer més comprensibles les idees exposades per al lector.
• <i>Motiva els lectors</i>	Si ofereix elements atractius, capaços de captar l'interès del lector.
• <i>Promou la investigació educativa</i>	Si la tesi posseeix impacte a nivell científic i suggereix línies de recerca posteriors.
• <i>Ofereix judicis de valor</i>	Si apareixen elements d'opinió personal.
• <i>Tipus d'investigació</i>	– Bàsica/Aplicada – Experimental/Descriptiva – Quantitativa/qualitativa

Aquestes categories es van tractar de forma qualitativa i es van prendre com a valors: sí; no; suficient; insuficient; en excés (exemple en Figura 6). Seguidament descriurem els resultats d'aquesta part de la recerca.

Figura 6: Exemple de plantilla d'anàlisi de les tesis doctorals

ANY	1987		
TEMA	Tecnologia educativa		
ESTRUCTURA FORMAL	Presenta esquema jeràrquic	sí	
	Persona	1a plural	
	Llenguatge	cult/divulgatiu	
	Utilitza gràfics	sí/insuficients	
	Utilitza esquemes	sí/insuficients	
	Utilitza quadres-síntesi	sí/insuficients	
CONTINGUT	Justificació de la tesi	no	
	Estableix marc teòric	sí	
	Fa conceptualitzacions	sí/suficients	
	Introdueix temes adjacents	no	
	Segueix un model teòric de referència	no	
	Resultats	sí	
	Conclusions	sí /insuficients	
	Anexes	no	
	Bibliografia de referència	sí/àmplia	
	Bibliografia consultada	sí/insuficient	
INVESTIGACIÓ I METODOLOGIA	Tipus d'investigació	bàsica/qualitativa/ descriptiva	
	Tècniques de medició	no	
	Disseny	Mostra	no
		Hipòtesi	no
		Mètode	no
		Críteris de validesa i confiabilitat	no
ASPECTES DIDÀCTICS	Exposa les idees amb claredat i precisió	poc	
	Presenta exemples	sí/insuficient	
	Motiva els lectors	poc	
	Promou la investigació educativa	poc	
	Ofereix judicis de valor	no	

Nou de les deu tesis repeteixen una estructura formal semblant, tot seguint un mateix esquema que podríem anomenar «estàndard», pràcticament sense variacions, que describim a continuació

- Introducció/Justificació de la recerca.
- Marc teòric:
 - General del tema
 - Específic del problema
 - Conceptes principals
 - Temes adjacents si s'escau
- Desenvolupament de la investigació:
 - Disseny de la investigació
 - Hipòtesis i/o objectius
 - Anàlisi i interpretació de dades
- Conclusions.
- Bibliografia.
- Apèndix (en alguns casos).

La majoria de les tesis, han estat redactades utilitzant la primera persona, tant del plural com del singular. Solament una tesi ha estat redactada en impersonal. Nou tesis presenten un llenguatge científic i tècnic. La utilització de quadres, gràfics, esquemes, etc. s'ha valorat com a suficient, excepte en dos tesis on s'ha valorat com a insuficient.

Tots els casos analitzats presenten cites en les seves diferents modalitats (final capítol, peu de pàgina, incloses en el text...)

L'apartat de conclusions de les tesis estudiades, l'hem valorat en la majoria com a insuficient, principalment des del punt de vista quantitatiu i en relació al volum de la resta d'apartats. Per exemple, una tesi de 700 fulls, presenta unes conclusions en 13 fulls, que és un 2% de la tesi; i en general, 20 fulls de conclusions és el màxim que hem trobat. Això no hauria de posar necessàriament en dubte la seva qualitat, avaluada en el seu moment per experts. Malgrat tot, en alguns casos analitzats, ens atreviríem a valorar les conclusions d'algunes de les tesis analitzades, i sempre des del punt de vista del seu valor científic, originalitat, novetat i repercussió per a la didàctica educativa, com a aportacions qualitativament limitades. (El comentari i la interpretació d'aquest fet el desenvolupem en l'apartat 4).

En relació a la bibliografia, totes menys una han distingit entre bibliografia de referència i bibliografia consultada. En 8 de les tesis

analitzades s'inclou un capítol d'apèndixs, on figuren generalment les proves aplicades en la investigació experimental.

Pel que fa al tipus de metodologia emprada en la investigació, tenim les freqüències següents:

- Bàsica-quantitativa-experimental = 3 tesis
- Bàsica-quantitativa-descriptiva = 3 tesis
- Bàsica-qualitativa-descriptiva = 3 tesis
- Aplicada-qualitativa-descriptiva = 1 tesi

Com es pot observar, la majoria de tesis es troben dins del corrent d'investigació bàsica i quantitativa, una llarga tradició positivista present sobretot en el camp de les ciències experimentals (física, química, etc.).

En relació a les tècniques i els instruments de medició, els més utilitzats en l'ordre en què apareixen han estat:

1. Test
2. Enquesta
3. Entrevista
4. Redacció
5. Observació directa de la realitat

Els aspectes didàctics han estat els d'interpretació més difícil, a causa de la dificultat de definir-los. La majoria de les tesis han presentat una exposició de les idees amb ordre i claredat, amb exemples il·lustratius, excepte dues tesis que han rebut una valoració insuficient. Quatre tesis han estat valorades com a motivadores per al lector, la resta (6), ha rebut valoracions de «poc» o «normal». Quasi la mateixa freqüència s'observa quant a la suggerència de línies de recerca futures, ja que tres de les tesis han estat valorades negativament i la resta amb valors mitjans. Els judicis de valor i les opinions personals apareixen en set de les tesis analitzades. A la resta no apareixen de forma destacable.

3.3. El que pensen els directors sobre el procés de realització d'una tesi doctoral

Es van realitzar entrevistes en profunditat, prèvia confecció d'un guió-base, a sis doctors, tots ells directors de tesi en diferents moments. Cinc d'ells pertanyen a l'especialitat de Pedagogia i el darrer a la de Ciències Físiques. Dels directors entrevistats, dos van ser escollits per haver estat els que havien dirigit més tesis doctorals

en els darrers deu anys. Passem a descriure els aspectes principals obtinguts de l'anàlisi de les entrevistes.

En relació a les condicions que un director atorga a una «bona tesi doctoral», hi ha coincidència en les característiques de novetat, sistematització, rigor i bon disseny de la investigació. Altres trets apuntats es refereixen al contingut (bona documentació bibliogràfica, explicació de les conclusions, etc.); a la seva coherència interna (profunditat, metodologia adequada); a l'objectiu principal de la tesi (reafirmar o contradir models); i al component personal de l'investigador (honradesa, motivació, interessos, etc.).

Quant al tema de la tesi, en la major part dels casos està relacionat amb l'àrea de treball o la línia de recerca del director. Només el director que prové de l'àrea de Ciències Físiques proposa expressament treballs de recerca als seus candidats a doctorands emmarcats en les línies d'investigació del departament.

Quant a la selecció del director per part del doctorant, les raons es donen els entrevistats fan referència a les abans esmentades d'afinitat temàtica i motivacions de tipus personal i professional; manifesten que es tendeix a escollir com a director aquells professors amb més prestigi i posició acadèmica. I, d'altra banda, pel que fa a la corresponent acceptació del director per dirigir el projecte proposat sembla que el tema, les qualitats personals, la qualificació acadèmica del doctorand i la valoració de la seva capacitat científica són els motius principals.

Les «desercions» o abandonaments solen ser producte de circumstàncies personals o bé altres factors com: falta de connexió amb la universitat; falta de perspectives professionals; durada excessiva de la recerca; falta d'inserció en alguna línia d'investigació d'un departament.

La dinàmica de treball entre director i doctorand és força semblant en tots els casos: facilitar la recerca bibliogràfica; centrar el tema escollit; dissenyar conjuntament la investigació; mantenir flexibilitat per replantejar constantment la recerca.

3.4. Els doctors parlen de les seves tesis

Es van entrevistar quatre doctors, prèvia confecció d'un guió-base, per poder conèixer les vivències, valoracions i experiències que cadascú podia aportar sobre el seu propi procés de realitzar una tesi doctoral. Presentem la nostra visió del tema un cop analitzades les entrevistes.

Hem constatat que, en general, un dels motius més habituals per a l'inici i finalització d'una tesi doctoral és el professional o de promoció dins la carrera docent.

El tema de la tesi va ser escollit per ser d'interès personal dels investigadors, però feien constar que en l'època en què van començar les tesis respectives no existien programes determinats de doctorat que poguessin orientar les seves recerques.

Quan defineixen què és una tesi coincideixen que és un treball de recerca original, creatiu i sobretot que aporta molta informació sobre el tema escollit.

En relació a la valoració sobre la capacitat científica i metodològica, tots afirmen que la facultat no prepara suficientment per realitzar una tesi doctoral.

El paper que van desenvolupar els seus respectius directors de tesi és molt variat, des d'aquells que no van llegir la tesi quasi fins al final fins a uns altres que en seguien pas a pas el procés. Del director, destaquen la funció orientadora en general i facilitadora per l'accès a la bibliografia. És curiós el fenomen que hem constatat en una de les entrevistes de la «direcció oculta» i del «director a l'ombra», on la direcció formal és portada per un subjecte, però la direcció o assessorament real per un altre:

«El suport metodològic va ser posterior, me'l va donar més el Sr. Y (director ombra), que sempre m'havia ajudat (...) Era també un suport de caràcter informatiu, que em digués quines coses em podrien preguntar en la defensa de la tesi, etc. Vaig tenir un suport en el Sr. X (director formal) en el sentit que confiava en mi i em va deixar treballar; algunes petites correccions, detalls, comentaris.»

Referent a la metodologia de treball de les fases del projecte només un dels doctors entrevistats va descriure la forma i l'ordre en què va desenvolupar la seva investigació (selecció del tema/es, redacció projecte/s -va canviar tres cops de tema-; desenvolupament de l'esquema; recerca de bibliografia ordenada en carpetes que van constituir els futurs capítols; visites a biblioteques de diferents ciutats; redaccions parcials; correccions d'estil; redaccions definitives) mentre que la resta no va concretar com l'havia duta a terme. Es destaca que una de les fases més complicades sol ser la recerca de bibliografia.

Com a valoració final, els doctors conclouen que va ser una experiència molt positiva perquè es van especialitzar en el tema de la tesi, van aprendre metodologia científica i van aportar quelcom de nou malgrat que moltes de les tesis no han estat encara publicades.

4. Consideracions i comentaris finals

A partir, en primer lloc, de l'anàlisi interpretativa de les dades recollides i del procés de síntesi de les diferents fonts d'informació (anàlisi tesis, entrevistes directors, entrevistes doctors); en segon lloc, de la discussió i el consens de les interpretacions dels diferents membres del grup d'investigadors, i tot considerant les limitacions d'aquest treball (manca d'estudis i bibliografia al respecte; condicions precàries de la investigació -sense pressupost-; insert en el context d'una assignatura de doctorat i inexperiència relativa dels investigadors amb la metodologia qualitativa), les consideracions següents s'haurien de situar com una modesta aportació a l'aproximació qualitativa del problema plantejat.

En general, l'estructura de les tesis revisades presenta un esquema molt semblant i estàndard caracteritzat per un ampli marc teòric conceptual, gran acumulació d'informació i revisió bibliogràfica i, si s'escau, un extens aparell metodològic desenvolupat, generalment de tipus experimental-quantitatiu, que contrasta (des del punt de vista quantitatiu i qualitatiu) amb la reduïda aportació dels resultats, la seva interpretació i les limitades conclusions o consideracions de l'investigador. Aquest fenomen de desequilibri entre la revisió conceptual i bibliogràfica i l'aportació veritablement original i científica dels treballs analitzats ens ha portat a pensar en una possible falta de coneixement acumulatiu dins del pensament pedagògic, en relació a les investigacions doctorals, ja que, per exemple, moltes tesis s'han presentat com a estudis únics sobre el tema, amb la necessitat de descriure, quasi exclusivament i de forma exhaustiva -en detriment d'altres aspectes de la investigació pedagògica més actuals i rellevants-, el que han dit uns altres; tota la literatura al respecte. Articles científics, revistes especialitzades, investigacions regulars i comunicacions o ponències a congressos, a compleixen normalment aquesta funció més divulgativa de revisió exhaustiva i actualitzada de la literatura. Així mateix, el fenomen observat entraria també en contradicció amb el que la majoria de directors entrevistats van afirmar en relació al que hauria d'aportar una tesi doctoral:

«Una aportació original que suposi ampliació d'un camp...»

«Un treball d'investigació original que suposa una aportació nova i un avenç en el tema concret...»

«... Arribar a noves dades, experiències o idees que suposin anar més enllà en el coneixement del tema o qüestió»

«Les obligacions d'un científic i sobretot d'un pedagog són principalment les d'aclarir les coses. Les tesis han de tenir una missió didàctica. Els doctorands han de ser didactes»

Ara bé, d'altra banda, i en paradoxal oposició amb les opinions anteriors dels directors entrevistats, la realització d'una tesi doctoral sembla ser més el producte de la voluntat, la perseverància i la paciència de l'investigador que de l'originalitat i la creació científica. Això es relaciona amb la nostra fonamentada preocupació que, en la pràctica, una tesi es valori més per la presentació, exhaustivitat i quantitat del contingut que per la seva qualitat i la seva novetat científiques. En paraules d'un doctor entrevistat, que al mateix temps dirigeix varies tesis, un percentatge molt elevat del que el tribunal valora en una tesi doctoral és la presentació i els aspectes formals:

«El que ara diré, ho dic com a persona o professor, i torno a repetir-ho com a membre de la Comissió de Doctorat d'aquesta Divisió: hi ha un percentatge molt important que és la presentació...»

Totes aquestes qüestions són força complexes perquè ens obliguen a plantejar una sèrie de problemes de l'epistemologia de la investigació científica i en aquest cas de la investigació pedagògica encara no resolts i en permanent polèmica com són: el tema del significat d'una aportació original en una recerca; o sobre què s'enten per un avenç en el coneixement científic; o referent al sentit científico-tècnic o bé social de la recerca pedagògica; o també la funció pedagògica de la investigació doctoral en les Ciències de l'Educació; o sobre com avaluar una tesi doctoral, etc.

Si seguim aprofundint al voltant d'aquest fenomen, la inèrcia trobada en repetir un esquema estàndard de tesi podria ser deguda també a l'adopció de precaucions davant les presumibles valoracions negatives o resistències dels tribunals a acceptar innovacions de tipus metodològic o de reducció dràstica de la revisió de la literatura. Aquesta pressió ideològica per part de l'«establishment» acadèmic faria que no avancés la innovació ni la recerca de nous models d'investigació més àgils i d'enfocaments de recerca més rellevants per a les necessitats de la realitat educativa, amb el possible perill que futurs investigadors repetissin el model fins ara dominant.

Un altre aspecte que seria important analitzar és el de les motivacions que porten a realitzar tesis doctorals. Hem constatat dues raons diferents per iniciar una tesi: com a mitjà o com a fi en ell mateix. En relació a la primera, la tesi serveix com a mèrit per a la promoció professional i porta d'accés a nivells universitaris de docència, expectatives que poden afavorir l'èxit en la realització i finalització d'aquesta. D'altra banda, la realització d'una tesi doctoral obeeix també a raons menys pragmàtiques, considerada la investigació com una finalitat en ella mateixa, iniciada per motius principalment científics, independentment del valor com a mèrit docent o professional. Aquesta darrera consideració ens porta a reflexionar al voltant del significat científic i pedagògic de la tesi doctoral. Queda assegurat

el valor científic d'una tesi quan les raons per a dur-la a terme són principalment de promoció laboral? Així i tot, obtenir el grau de doctor hauria de considerar-se principalment com a mèrit d'investigació i no tant com a mèrit o condició gairebé exclusiva (en la pràctica) per a plantejar-se una carrera docent a la universitat. La dificultat de la relació i de l'equilibri entre investigació i docència a l'àmbit universitari, exigiria una atenció primordial en l'establiment de diferents criteris de selecció del professorat més pedagògics que els actuals. També obliga a plantejar el cas d'aquells investigadors que, sense interessos pedagògics o sense expectatives de carrera docent a la universitat, no vénen orientats, ni motivats, ni recolzats pels departaments per realitzar i finalitzar la seva recerca doctoral. En paraules d'un dels directors que ha dirigit més tesis en els darrers deu anys a Ciències de l'Educació a Barcelona, els departaments universitaris tendeixen a motivar i promoure més als investigadors amb aspiracions docents o a aquells que ja es troben implicats en el departament.

La relació entre el director de tesi i el doctorand, que normalment és bidireccional, sembla molt complexa. Sol ésser una relació poc directiva i que per part del director consta de tasques d'orientació, assessoria i potenciació del doctorand. D'altra banda, els directors reconeixen que també en surten beneficiats ja que la direcció de tesis els comporta un aprenentatge i un coneixement de nous camps d'investigació.

Un objecte interessant per a estudis posteriors podria ser el fenomen de la «direcció oculta» de les tesis. Les pressions del «status quo» acadèmic obligarien en alguns casos a escollir directors amb un prestigi formal reconegut (ara bé, aquesta tendència en els darrers 4-5 anys s'està invertint en relació al primer lustre de la dècada investigada), malgrat que no siguin els més idonis pel tema, per la seva disposició de temps o pel seu interès a dirigir una tesi. Aquest fet portaria als doctorands a cercar assessors o «directors a l'ombra» més efectius i amb més dedicació. Això podria ser una hipòtesi explicatòria, que si bé s'hauria de verificar, obligaria a plantejar la funció del director i el paper de la direcció en la consecució d'una tesi doctoral.

De tota manera, i per finalitzar, s'hauria de situar el valor de la tesi doctoral no només com a producte, sinó com a procés i com a element formatiu dels doctorands. La tesi doctoral consisteix, en molts casos, en la primera experiència d'investigació científica rigorosa i sotmesa a uns estàndards públics d'avaluació, que a més d'aportar un producte científic, suposa, almenys per al mateix investigador, un procés de formació doble: d'una banda, es produeix una maduració personal (intel·lectual, emocional, etc.) i de l'altra,

una educació científica en un tema especialitzat, en un marc conceptual, en una disciplina metodològica. Això va quedar reflectit en els comentaris següents d'un doctor entrevistat:

«La tesi és un procés. És com el procés de l'educació. En aquest procés s'aprenen moltes coses, has de llegir llibres, t'has de relacionar a fons amb el tema escollit, recollir experiències, però aquesta visió tan àmplia és la més important i és la que et dóna la visió d'un especialista... és un procés de formació on tu també t'estàs formant»

La mateixa idea queda patent en les paraules d'un dels directors:

«... la transcendència és sobre el doctorand, el doctor, no sobre la tesi... La tesi en si, és un producte... s'ha de fer perquè no hi ha més remei a fer-la... El que importa és com es va formar el doctor, si aquell individu és capaç de fer moltes més coses i més recerques, és una transcendència personal, no material».

Totes aquestes experiències són difícils de plasmar materialment en els volums presentats per a la defensa final. La tesi va més enllà del producte que genera, ja que consisteix en un mode d'acumulació de saber teòric-pràctic que genera una sèrie de processos personals, autoformatius, professionals, científics, acadèmics, socials i pedagògics, tots ells impossibles de transmetre en una sola hora davant del tribunal.

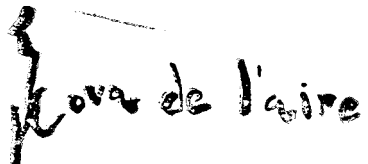
Per acabar, malgrat que l'objectiu inicial d'aquest treball era estudiar la metodologia de realització d'una tesi doctoral en Ciències de l'Educació, com tota hipòtesi en acció, aquest s'ha anat enriquint d'un seguit d'aspectes, dimensions i d'interrogants que s'han mostrat durant el mateix procés de la recerca i que han il·luminat la complexa dinàmica de les relacions, percepcions, creences i supòsits subjacents als processos de consecució d'una tesi doctoral. Tot això ha fet que aquesta investigació hagi estat molt positiva per al mateix equip investigador i esperem que serveixi de punt de referència per a tots aquells que, com nosaltres, ens trobem en el camí de ser doctors.

Creiem que fan falta urgentment estudis i treballs d'investigació posteriors, on es puguin desenvolupar aquests temes i d'altres que no hem tractat per manca d'espai i que tinguin com a finalitat principal, orientar i preparar els futurs doctors per a una tasca tan complexa com és fer una tesi.

Volem agrair la col·laboració de tots els companys i professors que han participat en la recerca i fer constar la rigorosa confidencialitat que hem mantingut en tot moment respecte a les fonts d'informació.

Referències bibliogràfiques

- BENEDITO, V. (1988) «La investigación en pedagogía: el estado de la cuestión». Ponència Jornadas Nacionales, Santander.
- EVERTSON I GREEN (1986): «Observation as Inquiry Method.» Dins Wittrock, M.C. (Ed.) (1986).
- GIMENO SACRISTÁN, J.; PÉREZ GÓMEZ, A. (Co) (1985) *La enseñanza: su teoría y su práctica*. Madrid, Akal.
- HAMILTON, D. (1983): «Contraste de superpuestos entre el análisis de muestras y el estudio de casos en la investigación». Dins Gimeno Sacristán, J. y Pérez Gómez, A. (Co) (1985).
- HERNÁNDEZ, F.; SANCHO, J. M. (1989) (en premsa) «Para saber más sobre la investigación educativa». *Cuadernos de Pedagogía*.
- TAYLOR, S. J.; BOGDAN, R. (1984) *Introducción a los métodos cualitativos de investigación*. Barcelona, Paidós.
- WITTRICK, M. C. (Ed) (1989): *La investigación de la enseñanza I*. Barcelona, Paidós.

A stylized, handwritten logo in black ink. The word "Nova" is written in a cursive, flowing script, and "de l'aire" is written in a simpler, more blocky font below it. The overall style is artistic and informal.

ASSOCIACIÓ D'INVESTIGACIÓ
EN RECURSOS EXPRESSIUS
N. I. F. G-59.882.407

Abstracts

El siguiente trabajo, surgido en el contexto de un curso de doctorado del Departamento de Didáctica y Org. Escolar de la Universidad de Barcelona, intenta describir los aspectos más relevantes, durante el período 1979-1989, sobre la realización de una tesis doctoral en Ciencias de la Educación. El punto de partida de la investigación son los intereses y motivaciones de los miembros del equipo investigador, doctorandos en proceso de realización de la tesis doctoral. La metodología utilizada es de tipo interpretativo-cualitativo: estudio de casos, análisis de contenido, entrevistas semiestructuradas a autores y directores de tesis doctorales. Entre los objetivos de la investigación destacan: estudiar el fenómeno educativo de la realización de una tesis doctoral en su contexto de investigación universitaria y mejorar nuestro proceso de toma de decisiones al respecto. ¿Cuáles son los pasos a seguir en la realización de una tesis doctoral? ¿Cómo es la relación director de tesis/doctorando? ¿Qué criterios se siguen en la valoración de las tesis? ¿Cómo se escoge el tema y el director? ¿Por qué no se terminan muchas tesis? La respuesta a estas y otras cuestiones serán el hilo conductor de esta investigación.

Cet article, surgi dans le contexte d'un cours de doctorat du Département de Didactique et Organisation Scolaire de l'Université de Barcelone, essaie de décrire les aspects les plus importants de la réalisation d'une thèse de doctorat en Sciences de l'Éducation. L'analyse porte sur la période 1979-1989. Les intérêts et les motivations des auteurs pendant la préparation de leur thèse sont le point de départ de notre recherche. La méthodologie utilisée est du type interprétatif-qualitatif: étude des cas, analyse du contenu, entrevues semi-dirigées aux auteurs et directeurs de thèses doctorales. Parmi les objectifs de cette étude il convient de souligner l'étude du phénomène éducatif présent dans la préparation d'une thèse dans son contexte de recherche universitaire ainsi que l'amélioration de notre processus de prise de décision. Quels sont les pas à suivre dans la préparation d'une thèse doctorale? Quelle est la relation auteur/directeur de thèse? Quels sont les critères à suivre lors de l'évaluation d'une thèse? Comment choisit-on le sujet et le directeur? Pourquoi de nombreuses thèses ne sont-elles jamais terminées? La réponse à ces questions, entre autres, constituera le fil conducteur de cette recherche.

This article emerged from doctorate lectures at the Department of Didactics and School Organization, University of Barcelona. It intends to describe the most important questions arising during the preparation of a thesis dealing with education sciences. It refers to the period 1979-1989. This study starts from the interest and motivations detected in the research team made of authors preparing a doctoral thesis. It uses the interpreting-qualifying method: case study, contents analysis, semi-conducted interviews to authors and thesis tutors. Our research aims at studying the educative phenomenon involved in the preparation of a thesis within the university context and improving our decisions. What steps are to be followed to prepare a doctoral thesis? What is the relationship author/tutor? What are the criteria to appraise a thesis? How are the subject and tutor selected? Why are so many theses uncompleted? The answer to these questions, among others, will lead our research.